

Коломієць Ангеліна Романівна,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

ВІКТИМОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ, ЩО ВЧИНИЛА САМОГУБСТВО

Смерть людини внаслідок самогубства є трагедією, яка має тривалі й глибокі наслідки для сім'ї, друзів і суспільства в цілому, проте вчинення самогубства дитиною завжди є важчим. Так за останні пів року в Україні збільшилась кількість вчинення самогубств дітьми, в незалежності чи це малолітня особа чи неповнолітня. Одним із головних питань залишається саме причина вчинення таких дій. Тому вивчення віктимності неповнолітніх має значне теоретичне та практичне для вирішення питань щодо визначення заходів запобігання та попередження вчинення самогубства.

Для початку слід дати визначення терміну самогубство. **Самогубство** (від лат. sui – себе і caedere – вбивати) – умисне позбавлення себе життя або відмова від заходів із його збереження, що детермінується однією або декількома причинами; умисне самоушкодження зі смертельним фіналом.

Тривалий час у світі переважала психопатологічна концепція, яка однозначно визначала самогубство як прояв і результат психічного розладу особистості. Відповідно до сучасних наукових концепцій самогубство найчастіше розглядається як наслідок соціально-психологічної дезадаптації особи в умовах конфліктів, яких вона зазнає (водночас не виключається імовірність скоєння суїциду і внаслідок психічних розладів). Суїцидальна поведінка трапляється як у психічно здорових людей, так і в разі психопатій або акцентуацій характеру [1, ст. 6]

Суїцидальна поведінка у дитячому віці має характер ситуаційноособистісних реакцій, тобто пов'язується не з бажанням померти, а з прагненням уникнути стресових ситуацій або покарання. До самогубства в дитячому віці спонукають гнів, страх, бажання покарати себе й інших (О. Змановська). Суїцидальна поведінка дітей і підлітків обумовлюється психофізіологічними особливостями дитячого і підліткового віку, що роблять їх більш уразливими до суїцидальних проявів, а саме:

– загальною незрілістю емоційно-особистісної сфери: імпульсивність, сугестивність, здатність яскраво відчувати і переживати, коливання настрою;

– виявами алекситимії – стану, коли людина не може визначити й описати власні емоції, не може їх висловити;

– низькою критичністю до власної поведінки;

– несформованістю життєвих цілей, тимчасової перспективи, самосвідомості;

– відсутністю уявлень про смерть як про кінцеву подію і розуміння незворотності своїх дій (ще не сформувалося розуміння безумовної цінності людського життя, підлітки думають, що їхнє життя – це цілком адекватна ціна за те, щоб довести свою правоту, покарати кривдника чи досягти свого). Суїцидальна поведінка підлітків може мати різний психологічний сенс і виступати як:

– спосіб уникнути труднощів, впоратися з безвихідною, з погляду дитини, ситуацією, бути «актом відчаю»;

– «акт помсти комусь, хто потім про все пошкодує»;

– спосіб отримати увагу і допомогу близьких, задовольнити деякі потреби, про які з якихось причин не можна говорити, тобто бути специфічним способом комунікації;

– акт протесту проти чогось або когось [1, ст. 9].

Так кандидат психологічних наук Олена Лісова зазначила, що великий вплив на психічний стан підлітків має війна. Діти не отримують достатню соціальну підтримку в умовах війни, могли втратити друзів через переїзд чи військові дії і тому почуваються самотніми.

В свою чергу Тіна Берадзе зазначила, що з 11–12 років у дітей змінюються бажання, інтереси, поведінка. Також відбуваються зміни тіла та гормональний фон. Різноманітні фізичні, соціальні, емоційні зміни – жорстоке поводження, життя у бідності, погане виховання і погана освіта – роблять їх вразливими перед психічними проблемами. Та головним ризиком для психічного здоров'я дитини залишається насильство. Це не тільки жорстокі методи виховання, а й знущання з боку однолітків і соціально-економічні проблеми. Величезну шкоду завдає психологічне насильство вдома та в суспільстві, де репресивні традиції минулого століття нікуди не зникли [2].

Дослідники за підтримки Національного інституту психічного здоров'я (NIMH) нещодавно опублікували дослідження, в якому описуються особливості самогубства у маленьких дітей і фактори, які іноді передують цим трагічним подіям. Висновки, опубліковані в журналі Американської медичної асоціації, допомагають пролити світло на фактори ризику та відкривають шлях для майбутніх досліджень і втручань.

Причини самогубства або спроби самогубства підлітка можуть бути складними. Рівень самогубств значно зростає в підлітковому віці.

За даними CDC, самогубство є другою за значимістю причиною смерті у віці 10–14 років і третьою за значимістю причиною смерті від 15 до 24 років після нещасних випадків і вбивств.

Також вважається, що на кожного завершеного підліткового самогубства робиться набагато більше спроб.

Ризик самогубства значно зростає, коли діти та підлітки мають доступ до вогнепальної зброї вдома, і майже 60 % усіх самогубств у

Сполучених Штатах скоюються з використанням зброї. Тому будь-яку зброю у вашому домі слід розрядити, зачинити на замок і тримати в недоступному для дітей та підлітків місці.

Передозування безрецептурних, рецептурних ліків також є дуже поширеним ризиком спроби самогубства та його завершення. Важливо ретельно стежити за всіма ліками у вашому домі. Знайте, що підлітки будуть «торгувати» різними рецептурними ліками в школі та носити їх (або зберігати) у своїй шафіці чи рюкзаку.

Рівень самогубств різний між хлопцями та дівчатами. Дівчата думають про самогубство та роблять спроби самогубства приблизно вдвічі частіше, ніж хлопці, і, як правило, намагаються вчинити самогубство через передозування наркотиків або порізання. Проте хлопчики вмирають у чотири рази частіше, ніж дівчата, і експерти вважають, що це тому, що вони схильні використовувати більш смертельні методи. Причини самогубства або спроби самогубства підлітка можуть бути складними. Рівень самогубств і спроб суїциду значно зростає в підлітковому віці.

Молоді люди з проблемами психічного здоров'я, такими як тривога, депресія, біполярний розлад або безсоння, мають більший ризик суїцидальних думок. Підлітки, які переживають значні життєві зміни (розлучення батьків, переїзд, один із батьків покидає дім через військову службу чи розлучення батьків, фінансові зміни), а також ті, хто зазнає знущань або зазнає расизму та стигматизації, мають більший ризик суїцидальних думок.

Приймаючи до уваги вищезазначене слід звернути увагу на моральний та психологічний стан дитини, оскільки через підвищений рівень тривожності в наслідок останніх подій в Україні, вони перебувають у найбільшій зоні ризику щодо вчинення самогубства. Одним із найкращим способом попередження вчинення самогубства є інформація, яку ми можемо використати, у якості бесіди, лекції, розповсюдження спеціальної літератури тощо. Також проводити профілактичні бесіди щодо попередження насильства в сім'ї, а також завжди звертати увагу навіть на незначні зміни в поведінці чи настрою дитини. Адже навіть незначна розмова може допомогти дитині і покращити її самопочуття.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо формування безпечної поведінки дітей у соціальних мережах / [Сокурєнко В. В., Швєць Д. В., Федорєнко О. І. та ін.], 2021. RL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8dd091c8-d8d4-4095-b6a5-7f1b6990af29/content>.
2. «Тривожна тенденція». Психолог – про останні самогубства у Києві та про те, що робити батькам // BBC News Україна 2023. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/clldm1reyj5o>.
3. About Teen Suicide, Christina M. Cammarata., 2023, URL: <https://kidshealth.org/en/parents/suicide.prt-en.html>.